

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-63>

УДК: 631/632:339.9:658

Руслан КОНОНЕНКО

Національний університет біоресурсів і природокористування України

<https://orcid.org/0009-0007-4149-0615>

e-mail: konon2430@i.ua

Анастасія ЯЦУН

Національний університет біоресурсів і природокористування України

<https://orcid.org/0000-0001-6864-7036>

e-mail: yatsun.ag@gmail.com

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Стаття зосереджена на аналізі ключових аспектів конкурентоспроможності в контексті аграрного бізнесу. Значущість теми конкурентоспроможності у діяльності агропідприємств висвітлена як центральна для даного дослідження. Робота детально розкриває поняття та стратегічне значення управління конкурентоспроможністю в агросекторі, виявляючи головні елементи та методи, які формують стійку конкурентну позицію сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, управління конкурентоспроможністю, конкуренція, конкурентне середовище, економічна безпека підприємства, сільськогосподарські підприємства.

Ruslan KONONENKO, Anastasia YATSUN

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FORMATION OF COMPETITIVENESS OF THE AGRARIAN SECTOR IN THE CONTEXT OF EUROINTEGRATION

Objective of the Article: The article aims to thoroughly examine and refine the conceptual framework surrounding the competitiveness of agricultural businesses, establishing a vital link between competitive strength and economic resilience.

Extended Description of the Work: This comprehensive analysis embarks on an explorative journey to scrutinize the intrinsic characteristics of competitiveness in the context of agricultural enterprises. It underscores the significance of competitiveness as a critical determinant of an enterprise's success and delves into the economic category of competitiveness management. Through detailed examination, the paper presents the fundamental structural components required for managing competitiveness effectively. A particular focus is given to economic security, recognizing it as the cornerstone for the stable and efficient operation of enterprises in the market. The study meticulously discusses how the multifaceted competitive environment encompasses a range of elements, each contributing to the overall competitive posture of agricultural enterprises. It addresses the unique challenges faced by the agricultural sector, such as the seasonality of production, reliance on natural resources, and sensitivity to natural and climatic changes, emphasizing the importance of a strategic approach to competitiveness management that can safeguard against these risks.

Expanded Conclusions of the Work: Conclusively, the research underlines the criticality of developing a dynamic management system for competitiveness, which can not only foster favorable conditions for growth and development within the agricultural sector but also ensure compliance with safety standards. Such a system equips enterprises to withstand and counteract the disruptive influences from both the internal dynamics and external market pressures, securing a place in the highly volatile agricultural market.

Keywords. competitiveness, competitiveness management, competition, competitive environment, economic security of the enterprise, agricultural enterprises

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Здатність підприємства ефективно конкурувати на ринку є фундаментальним елементом його комерційного успіху та економічної резилієнтності. У цьому контексті, розбудова конкурентних переваг стає важливою передумовою для досягнення високих результатів в діяльності організацій, є навігаційним маяком для подолання кризових періодів, якими зараз охоплені численні вітчизняні суб'єкти господарювання у різних сферах і власності через складнощі, пов'язані з військовими діями та глобальною пандемією. У контексті аграрних підприємств, ключовими напрямками підвищення конкурентоспроможності є ініціативи, орієнтовані на підсилення інноваційного потенціалу, впровадження передових управлінських практик, освоєння передового досвіду у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, поглиблення економічних реформ, що в свою чергу стимулюватиме виробництво високоякісної та безпечної продукції, здатної конкурувати на ринку. При цьому, в умовах нестабільності та високих ризиків, зміцнення економічної безпеки відіграє ключову роль у забезпеченні довгострокової стабільності бізнесу та його здатності протистояти ринковим викликам.

Аналіз досліджень та публікацій

Вагомий внесок у розуміння і розвиток концепцій конкурентоспроможності компаній та сільськогосподарської галузі в цілому зроблено як знаними міжнародними думцевими лідерами, так і вітчизняними фахівцями. Серед них - Генрі Ассель, Філіп Котлер, Жан-Жак Ламбен, Генрі Мінцберг,

Фредерік Тейлор, Роберт Уотермен, Едвард Чемберлен, Йозеф Шумпетер, а також Тамара Білоусько, Володимир та Леонід Бойки, Віктор Збарський, Мирослав Зось-Кіор, Валерій Герасимчук, Володимир Гончаров, Віктор Дікань, Володимир Ільїн, Віра Ляшевська, Михайло Малік, Ірина Маркіна, Анна Левицька, Ольга Нужна, Сергій Покропивний, Леонід Прокопець, Оксана Красняк, Василь Трегобчук, Олег Федорчук, Андрій Шепіцен, Ігор Яців та багато інших. У галузі взаємозв'язку між конкурентоспроможністю і економічною безпекою дослідницькі зусилля прикладали такі авторитети, як Григорій Азоев, Володимир Андрианов, Олександр Барановський, Юрій Іванов, Олександр Ладик, Аліна Логвина, Юрій Любимцев, Марина Мікуліна, Ніна Міценко, Анатолій Остапенко, Майкл Портер, Олександр Підйомний, Олександр Смик, Андрій Сухоруков, Світлана Тітова, Равіль Фатхудинов, Богдан Шлюсарчик та інші. Проте, незважаючи на існуючі дослідження, залишаються відкритими питання про умови та механізми, через які конкурентоспроможність та економічна безпека взаємодіють та впливають одна на одну. Це вказує на необхідність подальших досліджень для виявлення чинників та умов, що максимізують позитивний взаємовплив цих двох важливих аспектів ефективності сільськогосподарських підприємств та галузей в цілому, особливо в умовах швидкоплинних економічних реалій та глобальних викликів.

Формулювання цілей статті

Стаття покликана дослідити та визначити теоретичні та методологічні засади, які лежать в основі створення конкурентних переваг та підтримки економічної безпеки аграрних підприємств у контексті сучасних викликів бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу

Специфічні риси аграрного виробництва та динамічність конкуренції в цій сфері, на тлі перетворень у власнісних відносинах, спричинили зростання напруженості між сільськогосподарськими виробниками та державними інституціями. Це, в свою чергу, вплинуло на пониження конкурентоспроможності для багатьох виробників. Процес реструктуризації аграрних підприємств можна вважати ключовим для вдосконалення ринкових відносин, що спрямований на створення оптимальних умов для їхнього подальшого прогресу. В сучасній науковій літературі не існує однозначної дефініції поняття «конкурентоспроможність підприємства», але однією з переконливих інтерпретацій вважається підхід Ж. Ж. Ламбена, який стверджує, що конкурентоспроможність полягає в більш ефективному задоволенні потреб клієнтів у порівнянні з конкурентами. Згідно з його поглядами, переваги в конкуренції підприємство отримує завдяки вищій ефективності, яка дає змогу економити на витратах, або завдяки унікальним характеристикам продукції, що вирізняють її серед товарів конкурентів [1].

Ієрархія конкурентоспроможності розгортається за таким принципом: основою для конкурентоспроможності підприємств слугує їх продукція; конкурентоспроможні підприємства формують міць галузі, а конкурентоспроможні галузі створюють основу для економічного успіху країни. Інші вчені наполягають на первинності підвищення якості продукції, яке призводить до зміцнення позицій підприємства, галузі та національної економіки в цілому [2]. Для впливу на конкурентоспроможність продукції, тобто товару, який продається, необхідно дати експертну оцінку цьому товару та визначити його рівень якості. Алгоритм оцінки товару зображений на рисунку 1. Проте, ми стоїмо на тому, що основу конкурентної ієрархії закладає саме підприємство, чия конкурентоспроможність розвивається поступово, на яку впливає багато факторів і ризиків, які виявляються згодом. Вплив на конкурентоспроможність продукції здійснюють посередники та споживачі, які оцінюють її за якістю та вартістю, але ігнорують параметри конкурентоспроможності підприємств. Тому, на нашу думку, краще зосереджуватись на підприємстві, як на основі для підвищення конкурентоспроможності продукції, і відповідно, галузі та економіки країни. Підприємство, що ефективно використовує свій виробничий потенціал для створення конкурентних продуктів, буде мати перевагу. Конкурентоспроможність товару чи продукту необхідно розглядати як комплексну характеристику, яка відображає відповідність продукту очікуванням ринку і потребам споживача, урахуванням якісних, технічно-економічних, естетичних та маркетингових аспектів, включаючи ціну, терміни доставки, розподіл та післяпродажне обслуговування, рекламу тощо.

Розглядаючи дослідження в області конкурентоспроможності продукції, можна визначити її як результат взаємодії споживчих, маркетингових, економічних характеристик, доповнених особливостями продукції і організаційними атрибутами, які задовольняють вимоги споживачів на вищому рівні, ніж конкурентні альтернативи, забезпечуючи при цьому вигідне співвідношення ціни і якості [3]. Цей підхід дозволяє підприємству не лише вижити у конкурентному середовищі, а й активно розвиватися, адаптуючись до змінних умов ринку та зміцнюючи свої позиції шляхом створення доданої вартості для споживача. Забезпечення високої якості продукції, ефективного маркетингу, інноваційних технологій, а також створення стійкої позитивної репутації стають фундаментальними засадами для формування та підтримки конкурентоспроможності. Відповідно, динамічне середовище підприємства, його спроможність до інновацій, гнучкість управління та стратегічне планування відіграють ключову роль у формуванні і підтримці цих аспектів, що в кінцевому підсумку ведуть до зростання ефективності не тільки окремого підприємства, а й цілої галузі та економіки країни в цілому. Основна відмінність між якістю та

конкурентоспроможністю продукції полягає в часі та контексті їх оцінювання. Якість продукту може бути оцінена на стадії виробництва за допомогою контролю процесів та вхідних матеріалів, тоді як конкурентоспроможність стає зрозумілою тільки після того, як продукт надійде на ринок і зіткнеться з вибором споживачів. Вирішальну роль у визначенні конкурентоспроможності відіграє споживча оцінка, яка включає не тільки якість, а й вартісну привабливість продукту. Якість є важливою, але не єдиною складовою конкурентоспроможності, що слугує своєрідним маркером визначення стійкості позицій продукту на ринку, але не обмежується лише нею. Аналітичний огляд наукових праць українських та міжнародних експертів, присвячений питанням конкурентоспроможності компаній, засвідчив, що сфера агробізнесу часто залишається поза увагою в контексті комплексного підходу до аналізу цієї проблематики [4]. Це особливо критично, враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, яке впливає на екологічний стан, залежить від якості земельних ресурсів, що схильні до деградації, та підпорядковане волатильності цінової політики.

Рис. 1. Алгоритм проведення оцінки конкурентоспроможності товару

Джерело: електронний журнал «Ефективна економіка»

Створення умов для підвищення конкурентоспроможності агропідприємств можливе лише в середовищі з динамічним ринком, який забезпечує гнучкість у входженні та виході господарюючих суб'єктів, свободу підприємницької діяльності, формуванні цін та доступі до ресурсів. В академічній літературі досі немає консенсусу щодо визначення економічної категорії «конкурентне середовище підприємства», яке часто розглядається як елемент зовнішнього або перехідного економічного середовища. Рекомендується виділити конкурентне середовище як незалежну частину зовнішнього середовища компанії для дослідження, визначаючи його через призму взаємодії з конкуруючими компаніями, споживачами, посередниками та іншими ринковими агентами, що впливають на його трансформацію. У конкурентній боротьбі аграрних підприємств можна вирізнити ключові аспекти, що формують умови їхнього успіху на ринку:

1. Конкурентне середовище в сфері засобів виробництва і ресурсів: Тут підприємства конкурують за найоптимальніші угоди купівлі або оренди, а також інші способи забезпечення потрібних ресурсів як-от земля, паливо, сільськогосподарські машини, врожаї, тварини, та обладнання необхідне для обробки і зберігання продукції;

2. Конкурентне середовище на ринку продукції та послуг: Аграрні підприємства прагнуть до лідерства у визначенні збутових каналів, виборі постачальників, і створенні найкращих умов для реалізації своєї продукції та послуг, з метою експансії на нові ринки та каптурівання нових сегментів з інноваційними товарами;

3. Конкурентне середовище на ринку праці: Підприємства конкурують у залученні талановитих працівників, надаючи конкурентоспроможну зарплатню та створюючи привабливі умови праці для фахівців високої кваліфікації;

4. Конкурентне середовище у сфері інформаційних послуг: Спори виникають за оперативність отримання даних про ринкові тенденції, інновації в аграрному секторі, зміни у законодавчій базі, що впливають на аграрний бізнес;

5. Конкурентне середовище на фінансово-кредитному ринку: Підприємства вступають у змагання за більш вигідні умови отримання кредитів, що можуть бути як короткостроковими, так і розрахованими на тривалий термін використання.

Конкуренція на аграрних ринках не є лише змаганням, а й відображенням свободи вибору стратегічних напрямів для агропідприємств: від вибору сфери активності до стратегії розвитку; від вибору постачальників до каналів дистрибуції та формування цін [5]. Така свобода є основою динамічного розвитку та інновацій. Ефективне конкурентне середовище на аграрному ринку залежить від мозаїки підприємств різноманітних форм власності та розмірів, кожне з яких вносить унікальний вклад у загальний розвиток галузі. Цей процес підкріплюється рівними можливостями для всіх учасників ринку та відсутністю перепон чи дискримінації. Водночас, ринкова конкуренція, будучи каталізатором прогресу, може призводити до зосередження значних фінансових потоків в руках окремих гравців, що в свою чергу може спотворити здорову конкурентну боротьбу. Ситуації, де компанії заради вигоди формують альянси, іноді замахуючись на принципи чесної гри, потребують уважної уваги та, зокрема, державного регулювання [6]. Держава, в свою чергу, має застосовувати регуляторні заходи обережно, уникаючи надмірного втручання, яке може стримувати ініціативу та інновації. Регулювання має бути спрямоване на запобігання формуванню монополій, які можуть заважати чесній конкуренції. Підтримка можливості для нових учасників входити на ринок без перешкод є ключовою до підтримання здорового конкурентного середовища, що стимулює інновації та вигідну конкуренцію. Сектор агробізнесу є винятковим у економіці, оскільки значною мірою він залежить від ресурсів та продукції, створених власними силами. Це ставить сільське господарство у центр економічного суверенітету та стабільності держави, зважаючи на його вплив на економічну самодостатність та національну безпеку. Суттєвий вплив аграрного сектору простежується не лише у формуванні фінансових та продуктивних потоків, але й у соціальній сфері та взаємодії з природним середовищем [7]. Важливість аграрного сектору для економічної безпеки полягає в його здатності протистояти зовнішнім викликам та внутрішнім перешкодам, запорука чого – стабільне та ефективне розвиток. Агропідприємства регулярно стикаються з унікальними викликами, які виходять за рамки загальноприйнятих економічних ризиків, оскільки їхня діяльність безпосередньо залежить від природних умов та ринкових коливань, що збільшує рівень вразливості цієї галузі.

Сільськогосподарський бізнес несе в собі певні ризики, що виникають через залежність від сезонних циклів та іноді обмеженої ефективності виробництва. Значною мірою діяльність в аграрній сфері ґрунтується на використанні природних ресурсів, зокрема земельних площ. Водночас, специфіка аграрних товарів, які часто мають обмежений термін придатності та є малоеластичними до зміни попиту, додає невизначеності. Погодні умови та клімат також істотно впливають на агропідприємства, використовуючи землю як ключовий ресурс [1]. Місія економічної безпеки аграрних компаній полягає у підтримці їхньої стабільності та оптимізації їхньої продуктивності як у нинішньому часі, так і в довготривалій перспективі. Економічна безпека може бути забезпечена шляхом підтримання фінансової рівноваги, здатності підприємства мінімізувати негативний вплив внутрішніх та зовнішніх загроз, а також ефективної реалізації наявного ресурсного потенціалу [9]. Крім того, налагоджені організаційні та управлінські структури повинні бути відточеними до виконання стратегічних цілей і завдань підприємства. Забезпечення економічної безпеки агропідприємств є ключовим для встановлення довіри з комерційними партнерами, оскільки це показник здатності компанії постачати сировину переробним заводам і задовольняти потреби населення в продуктах харчування [1]. Здатність компанії протистояти різним зовнішнім загрозам і викликам визначає її конкурентні переваги. Висока конкурентоспроможність нерозривно пов'язана з економічною безпекою, оскільки без стабільного захисту від ризиків жодне підприємство чи держава не може довго зберігати лідируючі позиції у динамічних умовах ринкової економіки. Тому, важливо інтегрувати стратегію економічної безпеки у загальну концепцію конкурентоспроможності бізнесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Конкурентна здатність стоїть в основі успішності бізнесу та його спроможності до ефективної роботи. Керівництво аграрних компаній повинно не лише підтримувати, але й динамічно розвивати конкурентні переваги, пристосовуючись до змін у ринкових умовах та оперативно реагуючи на них за допомогою гнучких управлінських рішень. Розробка ефективної системи управління конкурентоспроможністю є ключовою для створення умов, що сприятимуть розвитку та стійкості аграрних підприємств, здатних протистояти негативним зовнішнім і внутрішнім впливам. Важливим напрямом майбутніх досліджень у цій сфері є оцінка економічної безпеки в контексті конкурентоспроможності та розробка спеціалізованих інструментів для її підвищення.

Література

1. (4) Lambin Jean-Jacques. Le marketing strategique. Une perspective europeene. Ediscience international, 1994. 589 p.
2. Сітковська А. О. Сутність і особливості конкурентоспроможності підприємств в аграрній сфері. Агросвіт. 2012. № 10. С. 34–37.
3. Кравченко М. В., Іжболдіна О. О., Карамушка О. М. Основні принципи формування конкуренції та безпеки на підприємствах аграрного сектору. Вчені записки Таврійського Національного університету імені І. В. Вернадського. 2020. № 4. С.120–128.

4. Махмудов Х. З., Волкова Н. В. Бенчмаркінг в контексті конкурентного розвитку аграрних підприємств. Наукові інновації та передові технології, № 1(3). 2022. С. 156–164.
5. Міщук Є. В. Дослідження зв'язку між економічною безпекою підприємства та його конкурентоспроможністю. Актуальні проблеми сучасного менеджменту: монографія / за ред. Л. М. Варави. Кривий Ріг, 2018. С. 46–72.
6. Єлістратова Ю. О. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств та її складові на макро та мікрорівнях. Інноваційна економіка. 2010. № 5. С. 81–86.
7. Дворник І. В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17029/1/Dvornyk%20459-462.pdf>
8. Ткачук В. І., Яремova М. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. № 6. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/14.pdf.
9. Pylypenko, K. A., Babiy, I. V., Volkova, N. V., Feofanov, L. K., & Kashchena, N. B. Structuring economic security of the organization. Journal of Security and Sustainability, 9 (1), 7–38. DOI: [\(2019\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(3)).

References

1. (4) Lambin Jean-Jacques. Le marketing strategique. Une perspective europeene. Ediscience international, 1994. 589 r.
2. Sitkovs'ka A. O. Sutnist' i osobly'vosti konkurentospromozhnosti pidpry'emstv v agrarnij sferi. Agrosvit. 2012. # 10. S. 34–37.
3. Kravchenko M. V., Izboldina O. O., Karamushka O. M. Osnovni pry'ncy'py' formuvannya konkurenciyi ta bezpeky` na pidpry'emstvax agrarnogo sektoru. Vcheni zapy'sky` Tavrijs'kogo Nacional'nogo universy'tetu imeni I. V. Vernads'kogo. 2020. # 4. S.120–128.
4. Maxmudov X. Z., Volkova N. V. Benchmarking v konteksti konkurentnogo rozvy'tku agrarny'x pidpry'emstv. Naukovi innovaciyi ta peredovi texnologiyi, # 1(3). 2022. С. 156–164.
5. Mishhuk Ye. V. Doslidzhennya zvyazku mizh ekonomichnoyu bezpekoyu pidpry'emstva ta jogo konkurentospromozhnisty. Aktual'ni problemy` suchasного menedzhmentu: monografiya / za red. L. M. Varavy`. Kry'vy'j Rig, 2018. S. 46–72.
6. Yelistratova Yu. O. Ekonomichna bezpeka sil's'kogospodars'ky'x pidpry'emstv ta yiyi skladovi na makro ta mikrorivnyax. Innovacijna ekonomika. 2010. # 5. S. 81–86.
7. Dvorny'k I. V. Ekonomichna bezpeka sil's'kogospodars'ky'x pidpry'emstv. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17029/1/Dvornyk%20459-462.pdf>
8. Tkachuk V. I., Yaremova M. I. Ekonomichna bezpeka sil's'kogospodars'ky'x pidpry'emstv. Efekty'vna ekonomika. # 6. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/14.pdf.
9. Pylypenko, K. A., Babiy, I. V., Volkova, N. V., Feofanov, L. K., & Kashchena, N. B. Structuring economic security of the organization. Journal of Security and Sustainability, 9 (1), 7–38. DOI: [\(2019\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(3)).